

Útmutató a Mikulás-ünnepi hagyományokhoz

Guidelines for Sint-Nicolaas festivities

ICS 01.120

Hivatkozási szám: MSZ 12-06:2015

© **MAGYAR SZABVÁNYÜGYI TESTÜLET**

(11 oldal)

Az útmutató elektronikus formátumban és kinyomtatva is szabadon terjeszthető, továbbadható.

Árkatégória: SC

Az MSZT arra kéri ennek az útmutatónak az Olvasóit, hogy jutassák tovább mindenkinek, akit meg szeretnének örvendeztetni.

Előszó

Az útmutató célja, hogy a hétköznapi feladatai, gondjai helyébe az ünnepvárás, az ünnepi készülődés lépjen, felkeltse a hagyományok iránti érdeklődést és támogassa ezek iránt az elkötelezettséget, valamint ösztönözze az ezek részét képező népi hagyományok és szokások megismerésének igényét.

Az útmutató alapjául a 2010-es holland NEN 0512 *Guidelines for Sint-Nicolaas festivities* „szabvány” szolgált.

1. Bevezetés

Ez az útmutató a szabványok mintájára megadja a Mikulás-ünnepi hagyományok alapvető fogalmait és azok meghatározásait, ismerteti a Mikulás alakjához kapcsolódó főbb történeteket és követelményeket, valamint bemutatja, hogy miben gyökerezik a Mikulás-napi ajándékozás hagyománya.

2. Alapvetés és alkalmazási terület

Alapvetés: A Mikulás létezik.

Ez az útmutató arra szolgál, hogy felelevenítse a gyermekkor Mikulás-várásának kellemes, mindent átható izgalmát és segítsen újra meg újra megteremteni ennek feltételeit a gyermekek (és a felnőttek) számára (is). Az útmutató mindenki számára alkalmazható, tekintet nélkül korra, vallásra vagy képzelőerőre.

3. Szakkifejezések és meghatározásuk

3.1. Szent Miklós

Szent Miklós a katolikus és görögkeleti egyházak szentje. Törökország területén a lyciai Myrában választották püspökké az i. sz. 4. században. Életéről és jó cselekedeteiről számos legenda él, hiszen Miklós élete során rengeteg rászorulón segített. A gyermekek, a tengerészek, a kereskedők, valamint Kecskemét városának védőszentje.

3.2. Mikulás

A Mikulás személye és karaktere a Szent Miklós legendákon alapul. Számos történet szól arról, hogy miként segítette és mentette meg a szegényeket. Szent Miklós nevéhez fűződik, hogy a megszorult embereket meglepte azzal, hogy éjjel titokban pénzürmekkel teli erszényt rakott az ablakukba vagy a cipőjükbe. Innen ered a Mikulás-napi ajándékozás. Nálunk december 6-án, Szent Miklós napján ajándékoz a Mikulás.

3.3. Télapó

A magyar szóhasználatban a Mikulás és a Télapó személye kissé összeolvad, ám a Télapó inkább – amint beszélőneve is utal rá – a téli időszak megtestesítője.

Érdekesség: Az '50-es években a *Mikulás* kifejezés vallásos szemléletmódot hordozott, ezért és az akkori politikai döntések következtében a *Mikulás* helyett a *Télapó* szót kezdték el használni, mely minden bizonnyal az orosz „fagyapó” (Дед Мороз) tükörfordításának tűnik. Ám feltehetően nemcsak az orosz mintát követtük, hiszen a szomszéd térségek kultúrájában is létezik *Fagyapó* figurája.

3.4. Krampusz

A Mikulás kísérője és segítője. Ördögfigura, akit általában virgáccsal ábrázolnak. Míg a Mikulás dicséri és megajándékozza azokat a gyermekeket, akik egész évben jól viselkedtek, addig a Krampusz büntetésképpen virgácsot ad azoknak, akik letértek a jó útról. Az elnevezés a német *Krampus* szóból származik, ám eredete tisztázatlan.

Érdekesség: A holland Mikulás segítőtjét Zwarte Pietnek nevezik, ami annyit tesz Fekete Péter. A holland hagyományok szerint a Mikulás december 6-án hajózik el Hollandiába szolgálójával, Fekete Péterrel és jutalmazza meg a gyermekeket csokoládéval és különféle édességekkel. Ez az ünnepség hosszabb időtartamot ölel fel, mint nálunk, hiszen már novemberben elkezdődik az ajándékok kiosztása.

3.5. Virgács

A virgács egy aranyozott, az alján piros szalaggal összekötött vesszőköteg, mely nem nagyobb 50 cm-nél. (A latin *virga* 'vessző' szóalakból eredeztethető.) Ez szimbolizálja a rossz gyerekek büntetését.

3.6. Csizma

Fontos kiegészítő a Mikulás-váráskor. Olyan megtisztított lábbeli, melyet december 5-e estéjén a gyermekek elhelyeznek a Mikulás érkezésére alkalmas helyiségben.

Érdekesség: Az angolszász hagyomány szerint csizma helyett hosszabb szárú zoknit aggatnak a kandalló elé és a Mikulás ezeket tölti meg ajándékokkal.

3.7. Kémény

A Szent Miklós nevéhez fűződő legenda alapján Miklós egy család megsegítésekor titokban az ablakpárkányra helyezett egy arannyal teli erszényt, később pedig a kéményen keresztül juttatta el adományát a rászoruló családnak (lásd az 5. fejezetet.). Feltehetően innen ered az a hagyomány, mely szerint a Mikulás a kéményen keresztül érkezik.

Érdekesség: Főként az angolszász területeken jellemző ez a szemlélet. Ilyenkor a gyerekek előre elkészítenek egy szépen megterített asztalt a Mikulásnak, melyre egy pohár tejet és pár szelet süteményt tesznek hálájuk jeléül.

3.8. Puttony

A Mikulás egyik legfontosabb eszköze, hiszen ebben vannak az ajándékok. Piros vagy barna, felül nyitott, háton hordozható zsák, mely a világ összes gyermekének ajándékát tartalmazza.

MEGJEGYZÉS: Nem összekeverendő a szőlőszüretkor használatos puttonnyal.

3.9. Mikuláscsomag

Ajándékok összessége, melyet a Mikulás helyez titokban az ablakpárkányra, csizmákba vagy a kandalló elé felfüggesztett zoknikba. A mikuláscsomag elkészítéséhez szükség van egy piros zacskóra, egy szalagra, *csokoládémikulásra* (3.10. szakasz) és további édességekre.

Érdekesség: A mikuláscsomagba kerülhet hámozatlan földimogyoró és narancs is, ám napjaink modern Mikulásai főként csokoládéból készült édességekkel töltik meg a csomagot. Egyre inkább divatos az is, hogy különféle saját, házi készítésű süteményeket csomagolnak fényes szalaggal átkötött celofánba.

3.10. Csokoládémikulás

A mikuláscsomag fontos alkotóeleme. Nemcsak a gyermekek, de a felnőttek követelménye is, hogy a csokoládékészítmény küllemében a Mikulás figurájára jellemző alakú legyen és kakaótartalmát tekintve pedig érje el a minimum 35%-ot.

MEGJEGYZÉS: A kakaós tejbevonó masszából készült csokimikulásokat célszerű elkerülni.

4. A Mikulás-ünnepi hagyományok gyökerei

A Mikulás-ünnep hagyományai Szent Miklós alakjához és nevéhez fűződő legendákban gyökereznek, életéről azonban kevés forrás maradt fenn. Miklós pappá szentelése után a Római Birodalomhoz tartozó Lycia (mai Törökország) városában élt a harmadik század végén. I. sz. 292-ben Myra püspökének halála után a többi püspök összegyűlt, hogy megválasszák a myrai utódot. Az elbeszélések szerint egy hang azt sugallta nekik, hogy az legyen az utód, aki a következő reggel elsőként lép be a templom ajtaján. Másnap reggel Miklós volt az első, aki belépett a templomba, így ő lett Myra városának új püspöke. Teendőit közel 50 évig látta el.

A Mikulás-napi ajándékozást mi is, ahogy térségünkben számos nemzet, december 6-án tartjuk. Ez a nap Szent Miklós halálának és egyben újjászületésének napja.

5. A Szent Miklóshoz fűződő legendák egyike

A három nagy szegénységben élő lány megházasítása

A myrai templomtól nem messze élt egy nemes három lányával. Miután meglehetősen elszegényedett a család, édesapjuk azon tanakodott, hogy hozomány nélkül miként adhatná lányait férjhez. A legenda szerint Miklós püspök épp akkor sétált el házuk mellett és meghallotta a család fohászát. Még aznap este titokban visszatért a családhoz és a legidősebb lány hozományaként egy erszény aranyat tett az ablakukba, így a család számára megtörtént maga a csoda. A következő két évben ugyanebben az időszakban Miklós további két arannyal teli erszénnyel lepte meg a családot, s ennek köszönhetően mindkét lány férjhez tudott menni. Egyes források szerint amikor a harmadik erszényt ajándékozta a családnak, a nemes

legkisebb lánya kileste, hogy ki lehet ez a jótevő és egy vörös palástos, nagy süveges öregembert látott a távolban elsuhanni. Később bebizonyosodott, hogy valóban Miklós püspök volt a titokzatos segítő. Mindez úgy derült ki – további elbeszélések szerint –, hogy a harmadik arannyal teli erszényt nem tudta az ablakba helyezni, ezért a hegyoldalban elhelyezkedő ház mellett felmászott a sziklákon és a kéménybe ejtette az ersényt. Éppen akkor, amikor a legkisebb leány a kandallóra tűzte harisnyáját, az aranyérmék egyenesen belepotyogtak a lány harisnyájába. Az aranyérmék között volt egy olyan darab is, amelyet a helyi kereskedő korábban a püspöknek adományozott, így derült fény arra, hogy valóban Miklós segítette mindvégig a családot.

6. Követelmények a Mikulás autentikus és méltóságteljes megjelenéséhez

6.1. A Mikulás érkezése és távozása

6.1.1. Az érkezés és távozás ideje

Hagyományaink szerint a Mikulás Szent Miklós emléknapján, december 6-án érkezik. Ám már minden gyermek december 5-én este készülődik erre az egyszeri alkalomra. A gyermekek feladata ilyenkor, hogy megtisztítsák csizmájukat, cipőjüket és kikészítsék azt a megfelelő helyre. Más országok kultúráiban a Mikulás csak Karácsonykor, Szilveszterkor, valamint január 6-án Vízkeresztkor ajándékozza meg a gyermekeket, de néhol előfordul az is, hogy a karácsonyi időszakban többször is meglátogatja őket a Mikulás.

6.1.2. A közlekedés módja

A Mikulás nagy szánnal érkezik, melyet 9 rénszarvas húz (lásd a 6.4.1. szakaszt). Napjainkban a modern Mikulások már igénybe vesznek más közlekedés adta lehetőséget is, ilyen például a hajó Hollandiában vagy a repülőgép Finnországban. Megengedett egyéb közlekedési eszközök használata is, melyek nem csorbítják a Mikulás karakterének méltóságteljes megjelenését.

MEGJEGYZÉS: Az igazi Mikulás emberi méltósága – a visszajelzések alapján – nem teszi lehetővé a tömegközlekedési eszközök használatát.

6.2. A Mikulás öltözéke

6.2.1. Korábban

A vallási gyökerekhez visszanyúlva a régmúltban a Mikulás öltözéke főként Szent Miklós alakjának megfelelően a püspöki viseletekhez hasonlított. Ilyen kiegészítők voltak például a hatalmas püspöksüveg, a püspökbot, a püspöki kereszt, illetve a derék körüli aranyozott, sodort, rojtos végű kötél is. Utóbbi a szerény életet szimbolizálja. A palást és a kabát színekombinációit tekintve pedig a piros és a lila volt a meghatározó, de a 20. század elején egyes képeken és festményeken kék és zöld kabátban is ábrázolták.

6.2.2. Napjainkban

A jelenkor mikulásviseletén a modernizáció hatásai ugyanúgy tükröződnek. A modern megjelenésnek megfelelően a Mikulás kötelező kiegészítői a következők: az alján fehér anyaggal szegett, fehér bojtos piros mikulássapka; hosszú és terebélyes, fehérő ősz szakáll; kerek, aranyozott keretű szemüveg; fehér prémes, piros palást/kabát, piros nadrág fekete vagy barna bőrvél, melynek csatja aranyozott; fekete vagy barna hosszúszerű csizma.

6.3. A Mikulás elnevezései külföldön (a teljesség igénye nélkül)

Amerika és Kanada: *Santa Claus*
Brazília, Peru, Spanyolország: *Papá Noel*
Dánia: *Sinter Klaas*
Finnország: *Joulupukki*
Franciaország: *Père Noël*
Hollandia: *Sinterklaas* (röviden: *Sint*)

Németország: *Nikolaus*
Norvégia: *Julenissen*
Olaszország: *La Befana* vagy *Babbo Natale*
Oroszország: *Дед Мороз* (*Gyed Moroz*)

MEGJEGYZÉS: Az Olaszországban Mikulásként ajándékokat osztó *La Befana* női karakter.

6.4. A Mikulás segítői

6.4.1. Szarvasok

A Mikulás szánját 9 szarvas húzza. Az angolszász ünnepek szerint mind a kilenc rénszarvasnak van neve. A magyar nyelvű megfelelőjük a következők: Üstökös, Íjas, Csillag, Táncos, Pompás, Villám, Táltos, Ágas és a piros orrú Rudolf. A rénszarvasok különleges képessége – mely egyben követelmény is –, hogy a szánt képesek a levegőben is húzni és repülni vele háztetőről háztetőre. Rudolf később csatlakozott a Mikulás csapatához, ám egyedülálló tulajdonsága miatt sokan elsőként jegyzik meg őt a rénszarvasok közül.

6.4.2. Krampusz

A krampusznak minden esetben segítenie kell a Mikulást az ajándékok kiosztásában. A krampusz ördög alakú lény, ezért az öltözetének színekombinációját tekintve a vörös és a fekete dominál. Ruházatában kötelező kiegészítők a piros vagy fekete szarvak, valamint a hosszú bojtos/villás farok. A modern krampuszok megjelenésében megengedett a vörösen villogó szarvak viselete. A krampuszok elsődleges feladata, hogy virgácsokat adjanak azoknak a gyerekeknek, akik abban az évben rosszak voltak. A régmúlt hagyományai szerint a krampuszok feladata volt az is, hogy az éveken keresztül rosszul viselkedő gyerekeket nagy puttonyukban elvigyék otthonról. Ez a feladatkör azonban már kikopott repertoárjukból a rosszalkodó gyermekek örömére.

1. MEGJEGYZÉS: Magyarországon a Mikulás érkezhets egy vagy több krampuszal, vagy anélkül is.

2. MEGJEGYZÉS: Bizonyos országokban létezik az a nézet, mely szerint az ajándékokat manók csomagolják, így a Mikulás segítőinek körébe a manók is beletartoznak. Megjelenésüket tekintve hegyes fülű, piros és zöld ruhájú lények.

6.5. A Mikulás köszöntése

6.5.1. Személyes találkozás a Mikulással

A gyermekek versekkel és énekekkel köszöntik a Mikulást, melyet a Mikulás megköszön, megdicséri őket és végül a várva várt ajándékokat kiosztja közöttük.

6.5.2. Versek és dalok

Hull a pelyhes

Rossa Ernő

Hull a pelyhes fe-hér hó, jöjj el kedves Tél-a-pó! Minden gyermek vár-va vár,
vi-dám é - nek hang-ja száll. Van zsá-kod-ban min-den jó, pi - ros al - ma,
mo-gyo-ró, Jöjj el hozzánk, vá-runk rád, ked-ves, ö - reg, Tél - a - pó!

Megengedett minden Mikulásról szóló vers és dal szavalása és éneklése, de csakis akkor, ha szívből jön. Ez utóbbi képesség elsajátítására nincs recept, hiszen életünk végéig tanuljuk.

6.6. Előírások

A Mikulásnak a következőkre kell figyelnie:

- a Mikulás mindig kedves, melegszívű, bölcs, méltóságteljes, és udvarias a gyerekekkel és a felnőttekkel egyaránt;
- amennyiben szükséges, meg kell ígértetnie a gyerekekkel, hogy jók lesznek;
- a Mikulás hitelességét és létezését kétségbe vonni tilos.

6.7. Követelmények

6.7.1. Megjelenés

A Mikulásnak és segítőinek egyszerre kell megjelenniük a gyermekek előtt. Azonban megengedett az is, hogy a Mikulás a segítői nélkül ajándékozzon. A segítők viszont egyedül már nem láthatják el ezeket a feladatokat. A Mikulás felkérhet maga mellé egy vagy akár több segítő krampuszt is.

6.7.2. Ajándékozás

A Mikulás fő feladata, hogy a kiérdemelt ajándékokat kiosssa az összes gyermeknek. Alapszabály, hogy egy gyermek sem maradhat ki az ajándékozás öröméből.

Ezért különös figyelmet kell szentelni arra, hogy ez a kedves hagyomány Mindannyiunk számára örömteli ünnep legyen.

Bibliográfia

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–3. Főszerk.: Benkő Loránd. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1976. + Mutató. 1984. II. kötet: 642, 921.

Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VII. Népszokás – Néphit – Népi vallásosság.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990, 219-221.

Kiss Lajos 1962. Mikulás, télapó, krampusz. *Magyar Nyelvőr.* 92-94.

Magyar értelmező kéziszótár. Főszerk.: Pusztai Ferenc – szerk. Gerstner Károly et al. 2. átd. kiadás. Budapest, Akadémiai, 2003.

Magyar néprajzi lexikon III. (K–Né). Főszerk.: Ortutay Gyula. Budapest, Akadémiai. 1980, 618-619.

Tótfalusi István (2001). *Magyar etimológiai nagyszótár.* Budapest, Arcanum.

NEN 0512:2010 *Guidelines for Sint-Nicolaas festivities*